

[Jan] Andrzej Spież OP

(1941–2020)

Andrzej Spież urodził się 4 sierpnia 1941 roku w Kaliszu¹. Był najstarszym z czwórki dzieci Antoniego i Haliny Spieżów – poza przyszłym dominikaninem małżeństwo doczekało się w kolejnych latach jeszcze dwóch synów: Stanisława i Piotra oraz najmłodszej córki Marii. Rodzice Andrzeja byli nauczycielami w jednej z kaliskich szkół podstawowych; jego ojciec – co warto w tym miejscu podkreślić – interesował się historią i w 1948 roku, w wieku 45 lat, zaczął ją nawet studiować w Poznaniu². Obarczony pracą i obowiązkami rodzinnymi nie zdołał co prawda ukończyć studiów, możemy jednak podejrzewać, że zainteresowanie tą dyscypliną przekazał swojemu pierworodnemu synowi.

W 1947 roku Andrzej Spież rozpoczął edukację w szkole podstawowej, a po jej ukończeniu kontynuował naukę w kaliskim liceum im. Tadeusza Kościuszki. W 1958 roku, w wieku 17 lat, zdał egzamin maturalny i chciał rozpocząć studia wyższe. Wiadomo, że pasjonowała go architektura, którą zamierzał studiować na Politechnice Wrocławskiej. Ponieważ jednak tamtejsza komisja egzaminacyjna odrzuciła jego kandydaturę, pod wpływem presji ze strony rodziców zaczął studia z zakresu fizyki w Poznaniu. Trudna sytuacja materialna i zupełny brak zainteresowania tą dziedziną sprawiły jednak, że bardzo szybko je przerwał. Przez kolejne miesiące zastanawiał się nad wyborem właściwej dla siebie dyscypliny (po latach wspominał, że w grę wchodziła archeologia, historia sztuki lub historia), ostatecznie jesienią 1959 roku rozpoczął studia historyczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu³. Uczęszczał na seminarium magisterskie Brygidy Kürbis i pod jej kierunkiem przygotował pracę magisterską poświęconą kulturze obyczajowej średniowiecznej Polski⁴. Pozytywna recenzja Gerarda Labudy i udana obrona tej rozprawy sprawiły, że 4 lipca 1964 roku Andrzej Spież uzyskał stopień magistra historii.

¹ W tym miejscu składam serdeczne podziękowania o. dr Ireneuszowi Wysokińskiemu OP za życzącą pomoc w gromadzeniu materiałów do tego biogramu. Dziękuję także prof. Rafałowi Witkowskiemu i o. mgr Markowi Miławickiemu OP, którzy zechcieli się ze mną podzielić swoimi wspomnieniami o ojcu Spiezu.

² Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej: Archiwum UAM), sygn. 160/1871: Spież Antoni. Teczka studenta.

³ Studenckie lata życia o. Spieży oświetlają materiały przechowywane w Archiwum UAM, sygn. 245/62: Spież Andrzej. Teczka studenta.

⁴ Archiwum UAM, sygn. 29539: Andrzej Spież, *Kultura obyczajowa Polski średniowiecznej w świetle zabytków literatury z XII–XV wieku*, Poznań 1964 (maszynopis pracy magisterskiej).

Po zakończeniu studiów podjął pracę w Wydawnictwie Poznańskim, gdzie był zatrudniony od września 1964 do lipca 1965 roku w charakterze asystenta redaktora⁵. Następnie przeniósł się do Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, w której (także przez rok) wykonywał obowiązki bibliotekarza⁶. Po latach z wielkim sentymentem wspominał pracę w Kórniku, gdzie zetknął się z materiałami rękopiśmiennymi – zrodzona tam fascynacja manuskryptami towarzyszyła mu do końca życia. Dla jego dalszych losów istotne znaczenie miał fakt, iż w czasie studiów historycznych w Poznaniu mieszkał w domu akademickim, który sąsiadował z klasztorem OO. Dominikanów. W jednym ze swych życiorysów wspominał, że powołanie do życia zakonnego dojrzywało w nim już od czasu nauki w szkole średniej, ale długo nie mógł podjąć decyzji, jaką wspólnotę wybrać. Początkowo myślał o związaniu się z franciszkanami lub benedyktynami i dopiero spotkania w dominikańskim duszpasterstwie akademickim w Poznaniu oraz rozmowy z kierującym nim o. Tomaszem Pawłowskim skłoniły go do wstąpienia do zakonu Braci Kaznodziejów. W czerwcu 1965 roku Andrzej Spież złożył prośbę o przyjęcie do nowicjatu w klasztorze poznańskim⁷. Pozytywne świadectwa o jego życiu (*litterae testimoniales*) wydane przez biskupa kujawskiego Antoniego Pawłowskiego oraz arcybiskupa poznańskiego Antoniego Baraniaka sprawiły, że zrealizował swój zamiar – przyjął zakonne imię Jan i w 1967 roku złożył swoją pierwszą profesję. W latach 1967–1972 odbył studia w krakowskim Kolegium Filozoficzno-Teologicznym (Studium Generalnym) oo. dominikanów⁸; postępował też na drodze prowadzącej ku kapłaństwu: w 1969 roku przyjął tonsurę, w 1970 roku otrzymał niższe święcenia i złożył śluby wieczyste, w 1971 roku został subdiakonem, rok później wyświęcono go na diakona, zaś w roku 1973 stanął do święceń prezbiteratu.

Przez kilka następnych lat ojciec Spież przebywał w Poznaniu, dokąd przełożeni skierowali go zaraz po święceniach kapłańskich. W poznańskim klasztorze opiekował się Bractwem Różańcowym i pełnił krótko (lata 1979–1980) funkcję podprzeora. Następną dekadę swego zakonnego życia spędził w Warszawie – pracował w Instytucie Tomistycznym i przez dwie kadencje (1983–1989) był przeorem klasztoru św. Józefa na Służewie oraz proboszczem parafii św. Dominika. W 1989 roku przeniesiono go do Wrocławia, gdzie udzielał się w duszpasterstwie akademickim; był także wikariuszem parafii św. Wojciecha oraz (w latach 1992–1993) podprzeorem tamtejszego klasztoru dominikanów. Potem przebywał przez rok w konwencie w Gdańsku, zaś w 1994 roku przyjechał do Krakowa, gdzie zlecono mu opiekę

⁵ Archiwum Zakładowe Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, Zbiór Wydawnictwo Poznańskie PP, sygn. 190: Spież Andrzej (akta osobowe).

⁶ Archiwum Biblioteki Kórnickiej PAN w Kórniku: Spież Andrzej (akta osobowe, teczka bez sygnatury).

⁷ Zakonne lata życia o. Spieża odtwarzam na podstawie jego teczki urzędowej przechowywanej w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie (dalej: APPDK) – zob. APPDK, Urząd Prowincjański Prowincji Polskiej Zakonu Kaznodziejskiego, sygn. Pp.597/289 (Teczka urzędowa: o. Jan Andrzej Spież, zm. 2. 01.2020 r. w Warszawie).

⁸ APPDK, Liber Studiorum Conventus Smae Trinitatis s. Ordinis Praedicatorum Cracoviae ab Anno Domini 1890, s. 852 n. (bez sygnatury).

nad Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów. Funkcję archiwisty prowincji sprawował oficjalnie z krótką przerwą do stycznia 2009 roku, kiedy to prowincjał powierzył opiekę nad dominikańską spuścizną dokumentową i aktową ojcu dr. Ireneuszowi Wysokińskiemu. Ponieważ jednak w latach 2004–2007 o. Spież ponownie zajmował urząd przeora w konwencie na Służewie, w opiece nad zasobami archiwum polskich dominikanów pomagali mu współpracujący z nim bracia z klasztoru krakowskiego. Po zdaniu zakonnych oficjów o. Spież pozostał w klasztorze św. Józefa i tam spędził resztę swojego życia. W ostatnich latach zmagał się z ciężką chorobą. Zmarł 2 stycznia 2020 roku w domu opieki społecznej w Wiązownej koło Warszawy, jego doczesne szczątki spoczęły w kwaterze dominikańskiej na służewieckim cmentarzu przy ulicy Wałbrzyskiej.

W zakonie miał opinię dobrego organizatora, znane było jego zaangażowanie w działalność dominikańskich duszpasterstw akademickich. Przełożeni doceniali też jego formację historyczną, zachęcali do pracy naukowej i wykorzystywali znajomość dziejów wspólnoty dominikańskiej w dziele podtrzymywania pamięci o jej wybitnych przedstawicielach – w 1991 roku o. Spież został powołany do komitetu organizacyjnego jubileuszu czterechsetlecia kanonizacji św. Jacka, brał także udział jako świadek w procesie beatyfikacyjnym błogosławionego Michała Czartoryskiego OP, od 2014 roku uczestniczył również w procesie beatyfikacyjnym dominikanki Eufemii (Ofki), przeoryszy klasztoru w Raciborzu, córki księcia raciborskiego Przemyśla. Wiadomo, że sporo podróżował. W 1978 roku przebywał na stypendium w Wielkiej Brytanii. Zgłoszony przełożonym w 1980 roku zamiar rocznego wyjazdu do Francji związany ze zbieraniem materiałów do planowanej (nigdy jednak nie napisanej) dysertacji doktorskiej co prawda nie doszedł do skutku, ale w kolejnych latach regularnie bywał w Niemczech, Francji, Belgii, Szwajcarii i Włoszech, gdzie spędzał wakacje, udzielał się duszpastersko, ale też pracował na niwie naukowej, gromadząc materiały do swych publikacji. W 1997 roku zawędrował do Australii, dokąd zaprosili go miejscowi kapłani i gdzie miał możliwość spotkania z mieszkającym tam bratem.

Zainteresowania naukowe ojca Jana A. Spieży i będące ich pokłosiem publikacje związane są głównie (choć nie wyłącznie) z historią zakonu, w którym spędził wiele lat swego życia. Na dorobek ten składa się kilkadziesiąt artykułów w czasopiśmie oraz pracach zbiorowych, a także hasła słownikowe oraz encyklopedyczne⁹. Pierwsze próby jego naukowych wypowiedzi z połowy lat sześćdziesiątych XX wieku były owocem młodzieńczych zainteresowań archeologią i średniowieczną kulturą obyczajową¹⁰; widać w nich także dojrzewającą w nim stopniowo fascynację dominikańską

⁹ Bibliografię prac o. Spieży do 2010 roku zestawili C. J. Wichrowicz OP, *Słownik polskich pisarzy dominikańskich*, wyd. 2. uzupełnione, Kraków 2012, s. 508–513 (maszynopis). W niniejszym opracowaniu wspominam wyłącznie najważniejsze prace jego autorstwa i pomijam drobniejsze przyczynki, wykraczające poza ściśle historyczną tematykę.

¹⁰ A. Spież, [Rec.] K. Dąbrowski, *Przymierze z archeologią*, Ziemia Kaliska, 1964, nr 20, s. 5; tenże, [Rec.] Nigel de Longchamps, *Speculum stultorum*, Los Angeles 1960, SZ 11, 1966, s. 217; tenże, *Moralitety mistrza Mikołaja z Szamotuł (XV wiek)*, SZ 13, 1968, s. 73–90.

formułą życia zakonnego¹¹. W latach siedemdziesiątych podjął regularne studia nad historią polskiej prowincji dominikańskiej, poszczególnych klasztorów wchodzących w jej skład i biografiami wybitnych przedstawicieli Zakonu Kaznodziejskiego; tematom tym pozostał wierny także w następnych dekadach swego życia. W 1973 roku opublikował szkic poświęcony znaczeniu zakonu dominikańskiego w rozwoju kultury religijnej i intelektualnej polskiego średniowiecza¹², a w roku następnym wydał zwięzły zarys historii polskiej prowincji zakonu¹³. Miał jednak świadomość tego, że obie prace powstały w czasie i okolicznościach utrudniających syntetyczne ujęcie dziejów prowincji – zaangażowany w badania nad jej średniowieczną historią podkreślał, że „jesteśmy dopiero u progu nowoczesnych badań nad historią polskich dominikanów” i zastrzegał, że sygnowane przezeń publikacje nie dają kompleksowego wykładu ich dziejów, tylko sygnalizują kluczowe zjawiska w życiu prowincji, które w dalszych studiach należy poddać gruntownym analizom¹⁴. Z niektórych ustaleń zawartych w tych wczesnych opracowaniach wycofał się zresztą w późniejszym okresie swej pracy naukowej.

Interesowała go biografia św. Dominika, początki założonego przezeń zakonu oraz jego związki z innymi wspólnotami religijnymi. Twórca Zakonu Kaznodziejskiego poświęcił kilka drobniejszych szkiców¹⁵, a także popularny, adresowany do szerszego grona odbiorców zarys jego biografii¹⁶. Szukał śladów łączących go z ziemiami polskimi. Efektem tych poszukiwań jest opublikowany pod koniec aktywnego naukowo okresu życia o. Spieża tekst poświęcony słynnej wyprawie podjętej przez św. Dominika i biskupa Diega z Osmy, którzy udali się w długą podróż *ad marchias*, by pośredniczyć w małżeństwie Ferdynanda, syna króla kastylijskiego Alfonsa. Wbrew utrwalonemu w historiografii pogładowi, według którego celem tej wyprawy miałyby być królestwo Danii, o. Spież proponował radykalnie zmienić geografii tej misji – uważał, że następca tronu Kastylii starał się o rękę jednej z córek księcia raciborskiego Mieszka Płatonogiego i kierował zaangażowanych w ten mariaż duchownych na Śląsk¹⁷. O. Spież badał również wczesne dzieje dominikanów i skomplikowane relacje łączące nowo powstały zakon z reprezentującą starą, „monastyczną”, formułą życia zakonnego wspólnotą cystersów¹⁸.

¹¹ Tenże, Mikołaj z Polski, słynny lekarz, *Mówią Wieki*, 1966, nr 3, s. 24–26.

¹² Tenże, Dominikanie w kulturze polskiego średniowiecza, *Znak* 25, 1973, s. 94–112.

¹³ Tenże, Dominikanie w Polsce, w: *Chrześcijańska odpowiedź na pytanie człowieka. W 750-lecie służby polskich dominikanów Bogu i ludziom*, red. J. Badeni i in., Warszawa 1974, s. 9–51; w nieco zmienionej wersji praca ta ukazała się raz jeszcze w 1986 roku – zob. tenże, *Dominikanie w Polsce, w: Dominikanie. Szkice z dziejów zakonu*, red. M. A. Babraj, Poznań 1986, s. 268–314.

¹⁴ Tenże, Dominikanie w Polsce, w: *Chrześcijańska odpowiedź*, s. 9–10.

¹⁵ Tenże, Powołanie i duchowość świętego Dominika, *W Drodze*, 1981, nr 8, s. 158–159; tenże, *Św. Dominik i misje*, *Teofil* 1999, nr 2 (10), s. 21–31.

¹⁶ Tenże, *Święty Dominik*, Kraków 2004.

¹⁷ Tenże, Poselstwo świętego Dominika „ad marchias”. Epizod z dziejów kontaktów hiszpańsko-polskich?, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej*, red. G. Rutkowska, A. Gąsiorowski, Warszawa–Poznań 2015, s. 146–174.

¹⁸ Tenże, *Cystersi a dominikanie w XIII wieku, czyli o współpracy i rywalizacji między zakonami, w: Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 754–781.

Studiował koleje życia św. Jacka Odrowąża, a także – związane z jego działalnością – początki rodzimej prowincji Zakonu Kaznodziejskiego. Podejmując te tematy, wpisał się w trwający od lat, angażujący wybitnych znawców średniowiecza, nurt badań nad początkami mendykantów na ziemiach polskich. Wychodząc od drobniejszych przyczynków do działalności pierwszego polskiego dominikanina¹⁹, dał w następnych latach popularny zarys jego życia²⁰, poddał rewizji utrwalony w historiografii pogląd o przybyciu dominikanów do Krakowa w roku 1222 i sformułował propozycję przeniesienia tego wydarzenia na jesień 1221 roku²¹. Podjął także próbę nowego odczytania nielicznych i trudnych w interpretacji źródeł ukazujących pierwsze lata funkcjonowania wspólnoty dominikańskiej na ziemiach polskich²². Podkreślmy jednak, że choć poglądy o. Spieża na początki klasztoru krakowskiego i ewentualne związki z ziemiami polskimi św. Dominika spotkały się z żywym zainteresowaniem badaczy zgłębiających wczesne dzieje dominikanów, trudno traktować wyniki jego badań jako ostateczny głos w tych sprawach²³.

Bardzo ważny wątek w naukowej twórczości ojca Spieża stanowią publikacje poświęcone dziejom poszczególnych klasztorów wchodzących w skład polskiej prowincji dominikańskiej. Nie jest też zapewne dziełem przypadku, że wśród domów zakonnych, którym poświęcił swe prace, były także te klasztory, w których (zob. wyżej) przyszło mu żyć i pracować na niwie duszpasterskiej. W latach 1997 i 2004 opublikował dwa szkice poświęcone klasztorowi w Poznaniu, które – choć skromne objętościowo – pozostają do dziś jedynymi opracowaniami, ukazującymi w zwięzły sposób skomplikowane losy tej fundacji na przestrzeni całych jej dziejów²⁴. Interesowała go także najstarsza historia klasztoru dominikanów w Gdańsku, któremu dedykował dwa obszernie teksty. W pierwszym z nich poddał analizie dokumenty fundacyjne dla tego domu zakonnego wydane w 1227 roku przez księcia pomorskiego Świętopełka oraz biskupa włocławskiego Michała i włączył się w trwającą od wielu lat dyskusję nad autentycznością tych aktów oraz zachodzącymi między nimi relacjami. Wnikliwe

¹⁹ Tenże, *Osiemsetlecie urodzin św. Jacka*, W Drodze, 1983, nr 8, s. 3–5; tenże, *Żywot świętego Jacka*, tamże, s. 18–23; tenże, *Misja św. Jacka. Działalność św. Jacka jako odpowiedź na potrzeby Kościoła w XIII wieku*, W Drodze, 1994, nr 8, s. 37–44.

²⁰ Tenże, *Św. Jacek Odrowąż*, Kraków 2007.

²¹ Tenże, *Święty Jacek we Fryzaku*, w: *Polonia Minor medii aevi. Studia ofiarowane Panu Profesorowi Andrzejowi Żakiemu w osiemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. Z. Woźniak, J. Gancarski, Kraków–Krosno 2003, s. 561–576; tenże, *Friesach na trasie cesty sv. Hyacinta a jeho hagiografa*, w: *Historia Monastica*, t. 1: *Sborník z kolokvií a konferenci pořádaných v letech 2002–2003 v cyklu „Život ve středověkém klášteře”*, red. D. Foltýn i in., Praha 2005 [*Colloquia mediaevalia Pragensia*, I], s. 255–266; tenże, *Św. Jacek Odrowąż (jak w przyp. 20)*; tenże, *Kilka uwag o chronologii życia św. Jacka*, w: *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 17–39.

²² Tenże, *Początki dominikanów w Polsce według Liber beneficiorum Jana Długosza na tle najstarszych żywotów św. Dominika*, RH 78, 2012, s. 51–82.

²³ Por. np. J. Kłoczowski, *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Poznań 2008 [*Studia nad historią dominikanów w Polsce*, 5], s. 46–65.

²⁴ J. A. Spieź, *Dominikanie w Poznaniu*, w: *Poznańscy dominikanie*, red. o. T. Dostatni, Poznań 1997, s. 5–18; tenże, *Dominikanie w Poznaniu*, *Kronika Miasta Poznania*, 2004, nr 3: *Nasi Dominikanie*, s. 7–19.

analizy źródłoznawcze pozwoliły mu sformułować własne opinie na temat przebiegu procesu fundacyjnego klasztoru w Gdańsku i podkreślić rolę, jaką w osadzeniu braci w tym ośrodku odegrał ordynariusz diecezji kujawskiej²⁵. W drugim artykule zaś wmontował swą wizję początków konwentu gdańskiego w szeroko zakreśloną panoramę wczesnych dziejów Zakonu Kaznodziejskiego i najstarsze praktyki fundacyjne ich klasztorów w Europie Zachodniej i Polsce²⁶. Interesujące obserwacje dotyczące topografii klasztoru św. Trójcy w Krakowie i jej zmian na przestrzeni kolejnych stuleci zawarł w pracy poświęconej domom krakowskich biskupów – sufraganów²⁷. Zainteresowanie dziejami dominikanów śląskich zaowocowało pracą poświęconą nowożytnym zabytkom historiograficznym spisany w tamtejszych klasztorach Braci Kaznodziejów²⁸. W obszernych rozważaniach opartych na kwerendzie źródłowej przeprowadzonej we wrocławskich zbiorach rękopiśmiennych i wzbogaconych badaniami „poloników” dominikańskich przechowywanych w Rzymie ukazał narodziny i rozwój dziejopisarstwa w tamtejszych konwentach (głównie we Wrocławiu) na tle ich skomplikowanych dziejów politycznych i religijnych w wiekach XVI–XVIII. Bliska była mu także postać związanego z klasztorem we Wrocławiu brata Czesława – zbierał świadectwa o jego życiu, a także powstaniu i rozwoju pośmiertnego kultu błogosławionego dominikanina. W przebadanych przez siebie materiałach odnalazł co prawda skromne ślady czci oddawanej w okresie średniowiecza pierwszemu przeorowi konwentu św. Wojciecha, z satysfakcją podkreślał jednak ich dawną, sięgającą przełomu XIII i XIV w. metrykę, domyślał się także istnienia w klasztorze wrocławskim „księgi cudów” zmarłego w opinii świętości brata Czesława, zaprowadzonej – być może – przy okazji podjętych w XV stuleciu starań o jego wyniesienie na ołtarze²⁹; śledził również starania o kanonizację wrocławskiego dominikanina w czasach nowożytnych³⁰. Wśród klasztorów, którymi interesował się o. Spież, były

²⁵ Tenże, Przyczynek do dyskusji nad dokumentami fundacyjnymi klasztoru Dominikanów w Gdańsku z roku 1227, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 263–283.

²⁶ Tenże, Początki klasztoru w Gdańsku na tle najstarszych fundacji dominikańskich, w: *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. D. A. Dekański, A. Gołębniak, M. Grubka, Gdańsk–Pelplin 2003, s. 167–184.

²⁷ Tenże, Domy dominikańskich sufraganów w Krakowie, w: *Dom w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, red. B. Gediga, Wrocław 2004, s. 193–202.

²⁸ Tenże, Historiografia dominikanów śląskich w XVIII wieku, w: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 233–250.

²⁹ Tenże, *Tutelarissilesiae. W 750 rocznicę śmierci bł. Czesława*, W Drodze, 1992, nr 10, s. 71–79; tenże, Suplika dominikanów wrocławskich z 1439 roku, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 1, red. H. Gapski, Lublin 1988, s. 316–321; tenże, Średniowieczne świadectwa życia i kultu błogosławionego Czesława, w: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku*, red. J. Kłoczowski, J. A. Spież, Poznań 2002 [Studia nad historią dominikanów w Polsce, 3], s. 87–108; tenże, Błogosławiony Czesław i Globus Igneus, w: *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226–2013. W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, red. D. Galewski, W. Kucharski, M. L. Wójcik, Wrocław 2015, s. 37–68.

³⁰ Tenże, Starania o kanonizację bł. Czesława i badania jego niepamiętnego kultu przeprowadzone we Wrocławiu w latach 1705–1706, w: *Błogosławiony Czesław patron Wrocławia*, t. 1. Średniowiecze i czasy nowożytne, red. M. Derwich, Wrocław–Warszawa 2006, s. 91–114.

także domy położone na wschodnich rubieżach prowincji. Klasztorom ruskim – słabo zbadanym z uwagi na ograniczony przez wiele lat dostęp do instytucji skrywających ich spuściznę archiwalną – poświęcił pracę, w której dał zarys dziejów średniowiecznych i nowożytnych fundacji na Podolu³¹, odtworzył także – szczególnie go zajmujące – najstarsze dzieje klasztoru w Kamieńcu Podolskim³². Badał społeczne podstawy funkcjonowania najstarszych klasztorów dominikańskich na ziemiach polskich, zwracając uwagę na szerszy niżby to wynikało z ich ulokowania w obrębie miast krąg oddziaływania konwentów. Znany z przekazów źródłowych i utrwalony w świadomości współczesnych historyków fakt ścisłych związków łączących dominikanów z rodem Odrowążów wzbogacił nowymi obserwacjami, które pozwoliły mu postawić hipotezę o bliskich relacjach łączących krakowski konwent z Gryfitami, przypieczętowanych złożeniem profesji zakonnej w tym klasztorze przez jednego z przedstawicieli tego rodu³³. Interesowała go duchowość zakonna – dał jej zarys w odniesieniu do wspólnoty dominikańskiej³⁴, w ostatnich latach życia w obszernym szkicu nakreślił też wewnętrzną sylwetkę brata Michała Czartoryskiego OP³⁵. Spod jego ręki wyszły również krótkie przyczynki do dziejów misji dominikańskich w średniowieczu i świecie współczesnym³⁶, a także trochę biogramów braci, którzy swą działalnością zapisali się w historii dominikanów³⁷. Trzeba również przypomnieć w tym miejscu rozprawkę poświęconą o. Piotrowi Żaczkowi OP, który odegrał istotną rolę w reaktywowaniu polskiej oraz czeskiej prowincji dominikanów po I wojnie światowej³⁸. O. Spież pilnie śledził postępy w badaniach nad historią polskich dominikanów³⁹,

³¹ Tenże, *Dominikanie na Podolu*, w: *Kościół chrześcijański na Podolu*, red. T. M. Trajdos, Warszawa 2015, s. 169–189.

³² Tenże, *Dominikanie w Kamieńcu Podolskim*, w: *Pasterz i twierdza. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu, ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków–Kamieniec Podolski 2001, s. 249–273.

³³ Tenże, *Rycerz mendykantem*, w: *Docendo discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. K. Kaczmarek, J. Nikodem, Poznań 2000, s. 173–198.

³⁴ Tenże, *Podstawowe cechy duchowości dominikańskiej*, w: *Duchowość zakonna w Polsce. Szkice*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1994, s. 51–65.

³⁵ Tenże, *Sylwetka duchowa o. Michała Czartoryskiego*, w: *Bł. Michał Czartoryski OP (1897–1944) i jego czasy*, red. K. Karolczak, M. Miławicki, Kraków 2018, [Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, 17], s. 193–216.

³⁶ Tenże, *Św. Dominik i misje (jak w przyp. 15)*; J. A. Spież, J. Klimczyk, *Polscy dominikanie i ich zaangażowanie na rzecz misji*, w: *Misyjny wymiar Kościoła katolickiego w Polsce, 1945–1986*, red. E. Śliwka, Pieniężno 1992, s. 127–128.

³⁷ Tenże, *Maćkowiak Sadok Wacław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8, Warszawa 1995, s. 355–356; tenże, *Madura Fabian Roman*, w: tamże, s. 356–357; tenże, *Sokołowski Jan Damascen ze Lwowa (ok. 1580–1640)*, w: *PSB*, t. 40, Warszawa–Kraków 2000–2001, s. 133–135; tenże, *Marcin Sporn (ok. 1480–1545)*, *PSB*, t. 41, Warszawa–Kraków 2002, s. 157–159; tenże, *Marcin z Fano, Cassarus*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, Lublin 2006, kol. 1243.

³⁸ Tenże, *Przyczynek do dziejów współpracy dominikanów polskich i czeskich. Ojciec Piotr Żaczek – odnowiciel prowincji czeskiej i polskiej zakonu*, w: *Święty Jacek Odrowąż i dominikanie na Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2008, s. 211–226.

³⁹ Tenże, *Badania nad przeszłością dominikanów w średniowiecznej Polsce. Próba bilansu*, w: *Dzieje dominikanów w Polsce XIII–XVIII wiek. Historiografia i warsztat badawczy historyka*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, J. A. Spież, Lublin 2006, s. 27–51.

nie szczędząc przy tym krytycznych komentarzy pracom, których wnioski uznał za błędne⁴⁰. W badaniach tych (podkreślmy to mocno) miał zresztą udział wykraczający poza autorstwo przywołanych wyżej tekstów. Regularnie bywał na konferencjach poświęconych życiu zakonemu w Polsce, współredagował materiały będące ich pokłosiem, nie stronił także od popularyzacji wiedzy o przeszłości swojego zakonu – poza wzmiankowanymi wyżej biografiami wybitnych postaci dominikanów uczestniczył w udostępnieniu czytelnikom polskiego przekładu jednego z pomników dominikańskiego dziejopisarstwa – rozważań brata Jordana z Saksonii o pierwszych latach istnienia zakonu⁴¹. Poza ściśle dominikańską problematykę wykraczał rzadko – nie były mu jednak obce zainteresowania średniowieczną hagiografią (dał przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców rys biograficzny św. Wacława⁴², śledził też badania poświęcone św. Stanisławowi ze Szczepanowa i św. Katarzynie ze Sieny⁴³), badał kontakty polsko-włoskie⁴⁴, w jednej ze swych prac zajął się także imiennictwem dynastii piastowskiej⁴⁵. Doceniając zarysowany wyżej wkład o. Spieża w badania nad historią polskiej prowincji dominikańskiej, wypada tylko wyrazić żal, że jego doskonała znajomość źródeł i warsztatowe przygotowanie do prowadzenia takich studiów nie zaowocowały powstaniem choćby jednej monografii prezentującej wybrany aspekt funkcjonowania zakonu na ziemiach polskich. Być może ślady przygotowywania przezeń takiej pracy da się odnaleźć w jego nieuporządkowanej jeszcze pośmiertnej spuściźnie, zdeponowanej w krakowskim archiwum OO. Dominikanów.

Na zakończenie tego krótkiego przyczynku trzeba podnieść jeszcze jedną kwestię. Wszyscy, którzy w minionych latach mieli okazję korzystać z bogatych zbiorów Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie (piszący te słowa miał tę przyjemność) pamiętają, z jak wielką życzliwością do ich naukowych potrzeb podchodził o. Spież. Nie ulega zatem wątpliwości, że wielkie ożywienie w badaniach nad historią polskich dominikanów, jakiego doświadczamy w kilku ostatnich dziesiętkach lat jest (między innymi) pokłosiem zrozumienia i pomocy okazywanych przezeń wszystkim, którzy w krakowskim archiwum OO. Dominikanów rozwijali własne pasje badawcze.

Krzysztof Kaczmarek

⁴⁰ Tenże, O dwóch rzekomych intelektualistach polskich z XIII wieku, RH 71, 2005, s. 155–161.

⁴¹ Bł. Jordan z Saksonii, Książeczka o początkach Zakonu Kaznodziejów, tłum. M. Wylęgała OP, wstęp i przypisy Jan Spież OP, Warszawa 2008.

⁴² J. A. Spież, Święty Wacław, Kraków 2007.

⁴³ Tenże, Posłowie, w: M. Plezia, Dookoła sprawy św. Stanisława, Bydgoszcz 1999, s. 191–199; tenże, Wstęp, w: Rajmund z Kapui, Żywot świętej Katarzyny ze Sieny, tłum. K. Suszyło OP, Poznań 2010, s. 5–24.

⁴⁴ Tenże, Polskie nagrobki z XIII i XIV wieku w bolońskim kościele Dominikanów, SZ 36, 1997, s. 31–43.

⁴⁵ Tenże, Qui primus nomine vocatus alio (illo), w: Benedyktyńska praca. Studia historyczne ofiarowane O. Pawłowi Szczanieckiemu w 80-rocznicę urodzin, red. J. A. Spież, Z. Wielgosz, Kraków 1997, s. 77–85.